

Criminologie en strafrechtsbedeling

TOM DAEMS^a

FIJNAUT, C. (2014). *Criminologie en strafrechtsbedeling. Een historische en transatlantische inleiding*. Antwerpen: Intersentia.

Panopticon, 37 (2), 179-183

© 2016 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2016

- ^a Hoofddocent, Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven (Corresp.: tom.daems@law.kuleuven.be).

Criminologie en strafrechtsbedeling leest als een lange wandeling door de persoonlijke bibliotheek van Cyrille FIJNAUT heen. En dit is ook letterlijk te nemen: de tekst wordt namelijk verlucht met talloze afbeeldingen van boekomslagen die rechtstreeks vanuit zijn indrukwekkende collectie in dit werkstuk zijn beland – een enkele keer zelfs met de ‘*Ex Libris Cyrille FIJNAUT*’-klever nog bevestigd op de titelpagina (zie bv. p. 50, p. 379, p. 420). FIJNAUTS voorliefde voor het gedrukte boek herinnert de lezer eraan dat een studeerkamer meer is dan een schrijfkamer. In *Academia* wordt leeswerk wel eens ondergeschikt gemaakt aan schrijfwerk. Een spijtig gevolg is dat onderzoekers daardoor vaak onvoldoende tijd kunnen of willen investeren in het zich vertrouwd maken met de wortels van de eigen discipline. We verwerken literatuur veelal instrumenteel: we lezen wat we nodig hebben om een artikel of boek te schrijven – en bij voorkeur ‘gebruiken’ we enkel de meest recente en vaakst geciteerde bronnen. Paul ROCK (2005) noemde dit ooit het chronocentrisme in de hedendaagse criminologie: heel wat criminologen kampen met een kortetermijngeheugen dat maximaal tien tot vijftien jaar teruggaat in de tijd. Een wetenschappelijke discipline loopt daardoor het risico om steeds weer het wiel heruit te vinden. Die gerichtheid op het heden is vooral betreurenswaardig omdat – zoals FIJNAUT ook overtuigend en met passie betoogt in dit boek – kennis van de vele voorgangers en de institutionele en maatschappelijke context waarin ze hun ideeën uitwerken en uitdragen – met alle onvoorspelbare kronkels die een wetenschap(per) maken of kraken – onontbeerlijk is om het ontstaan en de verdere ontwikkelingsloop van een wetenschappelijke discipline te begrijpen. FIJNAUT heeft het in dit verband over het ‘levende verleden’ (p. 6) van de criminologie. Dit verklaart ook waarom het boek wordt aangekondigd als een *historische* inleiding (cf. de eerste term uit de ondertitel van het boek).

Criminologie en strafrechtsbedeling is een bijzonder lijvig werkstuk geworden. Het vormt de neerslag van vele jaren verzamelen, lezen, schrijven én doceren. FIJNAUT draagt het boek op aan de Leuvense studenten die in de periode 1990 – 2004 zijn colleges ‘Criminologie en strafrechtsbedeling’ hebben gevolgd (p. v). Hij merkt daarbij wel op dat het boek ‘... stukken langer is geworden dan de inleiding die ik hen in die periode heb voorgeschoteld’ (p. ix). FIJNAUT lijkt inderdaad meer ruimte nodig gehad te hebben dan hij aanvankelijk had ingecalculerd: het boek telt 924 pagina’s waardoor het – ietwat paradoxaal – voor diezelfde studenten wellicht niet langer als cursusmateriaal in aanmerking had gekomen – want té

omvangrijk naar hedendaagse maatstaven. Maar naast een laattijdig geschenk voor zijn oud-studenten wil FIJNAUT met dit boek toch vooral ook een ‘andere inleiding’ schrijven (p. 5) en zodoende mikt hij op een veel ruimer lezerspubliek. Eigenlijk spoort het boek de lezer aan om de Amerikaanse handboeken even links te laten liggen en om zich – via de historische Europese reis die FIJNAUT in *Criminologie en strafrechtsbedeling* uitstippelt – vertrouwd te maken met de toch wel rijke – maar daarom niet altijd fraaie – geschiedenis van de continentaal-Europese criminologie. De wortels van de criminologie liggen in Europa en dat wordt soms wel eens vergeten. Met het boek wil FIJNAUT dit voor het voetlicht plaatsen. Hij focust daarbij op ontwikkelingen in België en Nederland (wat hij ook wel ‘de binnencirkel’ noemt), de omringende landen in West-Europa (met name Italië, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk) (de middencirkel) en tot slot de Verenigde Staten (de buitencirkel) (zie p. 7). Om die reden is het boek niet enkel een historische, maar ook een *transatlantische* inleiding (cf. de tweede term uit de ondertitel van het boek).

Het boek bestaat uit tien ruime hoofdstukken en wordt voorafgegaan door een algemene inleiding. Aan het einde van het boek vindt de geïnteresseerde lezer bovendien een uitgebreide bibliografie (86 pagina’s!) terug. In de inleiding bespreekt FIJNAUT de uitgangspunten van het boek en besteedt hij in het bijzonder aandacht aan een aantal van zijn (Leuvense) voorgangers – Etienne DE GREEFF en Steven DE BATSELIER, die als het ware als tegenpolen kunnen worden opgevoerd: terwijl de ene de misdadige mens centraal stelde, had de andere vooral (een kritisch) oog voor de maatschappelijke structuren. Meteen vestigt FIJNAUT hiermee de aandacht op de veelzijdigheid van het object van de criminologie en – daarmee gepaard gaande – de uiteenlopende gedaanten die de criminologie in zijn betrekkelijke jonge geschiedenis heeft aangenomen: ‘Altijd al is de ene benadering gevolgd op de andere, heeft een nieuwe visie tegengestelde visies uitgelokt, werd een oude theorie in functie van eigentijdse problemen gemoderniseerd, en zijn uit de onderlinge confrontaties tussen ideeën telkens weer nieuwe ideeën voortgevloeid. De criminologie kan dus zeker tegenwoordig niet worden voorgesteld als een coherent geheel van theorieën, methoden en onderzoeksobjecten. Eerder het tegendeel is het geval’ (p. 5). FIJNAUT complexifieert daarenboven de opdracht die hij zichzelf toebedeelt voor dit boek, nog wat meer: hij wenst immers de historiek van de criminologie te bekijken in het licht van ontwikkelingen in de instellingen van de strafrechtsbedeling, in het bijzonder het politieapparaat en het gevangeniswezen (cf. de hoofdtitel: *criminologie én strafrechtsbedeling*). Voor lezers die vertrouwd zijn met zijn vroegere beschouwingen over de zogenaamde ‘geïntegreerde strafrechtswetenschap’ (zie in het bijzonder zijn Rotterdamse oratie, FIJNAUT 1986) is deze insteek wellicht niet zo verrassend.

Het is binnen het bestek van deze bespreking volstrekt onmogelijk om ook maar een poging tot samenvatting te maken van *Criminologie en strafrechtsbedeling*. We volstaan hier met een korte schets van de opbouw van het boek en we lichten vervolgens een aantal zaken op die ons bij de lectuur in het oog zijn gesprongen. In de hoofdstukken twee (‘De origine van de basisstructuur van de hedendaagse strafrechtsbedeling’) en drie (‘De herstructurering van de strafrechtsbedeling ten tijde van de Verlichting en in de Franse Tijd’) speurt FIJNAUT naar de wortels van de hedendaagse strafrechtsbedeling. Hier belicht hij in het bijzonder vernieuwingen op vlak van het strafrechtssstelsel (cf. *Boeventucht* en de Hollandse rasp- en spinhuizen) en het politieapparaat. Veel aandacht gaat in hoofdstuk drie uit naar de verlichtingsdenkers en – uiteraard – de inhoud en uiteenlopende wijzen waarop Beccaria’s *Dei delitti e delle pene* werd ontvangen in verschillende Europese landen. Vanaf het vierde hoofdstuk treedt de geleidelijke opmars van de wetenschappelijke benadering van criminaliteit op de voorgrond. Hoofdstuk vier (‘De opkomst van de wetenschappelijke studie van misdaad, misdadiger en misdaadbestrijding’) behandelt in eerste instantie ontwikkelingen op vlak van het gevangeniswezen (zoals de modellenstrijd in de Verenigde

Staten over de plaats van eenzame opsluiting en gemeenschappelijke arbeid) en het politiewezen. FIJNAUT vervolgt het hoofdstuk met een bespreking van de voorlopers in de politiewetenschap (AVÉ-LALLEMANT, STIEBER en VIDOCO), de wetenschappelijke benadering van misdaad en de misdadige mens (GALL, ESQUIROL en QUETELET) en diverse (r)evolutionaire opvattingen (MOREL, DARWIN, MARX en ENGELS). In hoofdstuk vijf ('De grondvesting van de criminologie in Italië en Frankrijk') beschrijft FIJNAUT uitvoerig de strijd tussen de Italiaanse (LOMBROSO, FERRI en GAROFALO) en de Franse School (LACASSAGNE, TARDE en DURKHEIM). In de hoofdstukken zes ('De doorontwikkeling van de criminologie in Duitstalig Europa en Groot-Brittannië') en zeven ('De verankering van de criminologie in Nederland en België') zet hij zijn tocht verder en komt hij ook dichterbij onze eigen contreien. Op bijna tweehonderd pagina's laat FIJNAUT hier een indrukwekkende stoet aan auteurs de revue passeren. Het zevende hoofdstuk sluit af met de oprichting van de scholen voor de criminologie vanaf einde jaren twintig in Leuven, Brussel, Gent en Luik. FIJNAUT ruimt een apart (achtste) hoofdstuk ('De rol van commissies, verenigingen en congressen in de internationalisering van de criminologie') in voor de wijze waarop diverse internationale fora een vruchtbare bodem hebben gevormd voor grensoverschrijdende ideeënuitswisseling en -confrontatie. In hoofdstuk negen ('De ideologisering van de criminologie in het Derde Rijk en de Sovjet-Unie') belicht FIJNAUT een zwarte bladzijde uit de geschiedenis van de continentale criminologie, namelijk het wedervaren van de criminologie in het Derde Rijk en de Sovjet Unie. In het bijzonder omvangrijke tiende hoofdstuk ('De receptie van de Europese criminologie in de Verenigde Staten') verlaat FIJNAUT het Europese vasteland en maakt hij de oversteek naar de Verenigde Staten. Het laatste hoofdstuk van het boek ('De transatlantische integratie van de criminologie') behandelt een aantal ontwikkelingen sinds de jaren zestig van de vorige eeuw.

FIJNAUT heeft een 'andere inleiding' willen schrijven en is ook in dat opzet geslaagd. Het boek onderscheidt zich in eerste instantie door zijn omvang en ambitie: er is ons geen hendaagse introductie van dit kaliber bekend (met uitzondering van Tim Newburns (2013) meer dan duizend pagina's tellende *Criminology* dat echter een gans andere opbouw kent) met een dergelijk oog voor detail en ideeënonontwikkeling. Verschillende hoofdstukken bestrijken om en bij de (of meer dan) honderd pagina's en hadden – mits enkele aanpassingen – als eigenstandige boekjes gepubliceerd kunnen worden. Enkel een bibliofoel met olifantengeheugen had dit boek kunnen schrijven. Een dergelijke vrijgeleide is niet elke auteur gegund en dat beseft FIJNAUT ook wel. In het voorwoord richt hij zich tot zijn uitgevers: 'Zij hebben gelukkig geen moeite met auteurs die zich met recht en reden niet veel aantrekken van goedbedoelde waarschuwingen voor de omvang van hun boeken' (p. x).

Maar het boek onderscheidt zich bovenal op vlak van stijl en inhoud. FIJNAUT werpt zich in *Criminologie en strafrechtsbedeling* op als een gids en een verhalenverteller. Dit boek heeft niet de klassieke opbouw die we kennen van doorsnee handboeken: bespreking van theorie, kritisch debat, empirische toetsing en beleidsmatige *spin-offs*. FIJNAUT opteert voor een andere aanpak: hij bespreekt (en *toont* via de vele boekomslagen, zowel in het boek als op de cover van *Criminologie en strafrechtsbedeling*) een indrukwekkende waaier aan publicaties en situeert deze in een ruimere context van strafrechtsbedeling en samenleving. Hier ligt het unieke van dit boek: FIJNAUTS methode laat toe dat ontwikkelingen en auteurs die al lang vergeten lijken of een stille dood zijn gestorven (om maar één voorbeeld te noemen, zie 'De criminologische psychologie in abolitionistisch perspectief' (p. 363 e.v.)) opnieuw tot leven worden gewekt. Zijn aanpak leent zich er daarenboven toe om – veel meer dan doorgaans gebeurt – aandacht te besteden aan de kleine kantjes van de wetenschap. Terwijl de wetenschap in navolging van NEWTONS bekende uitspraak ('Op de schouders van reuzen ...') wel eens als een rationeel en cumulatief proces van kennisopbouw wordt voorgesteld is de realiteit vaak anders (overigens wordt hierbij vaak vergeten dat NEWTON met zijn uitspraak

eigenlijk op slinkse wijze de spot dreef met een directe concurrent die een gekromde lichaamsbouw had ...). Dit wordt ook duidelijk in FIJNAUTS bespreking van de strijd tussen de Italiaanse en de Franse scholen. Vooral de Franse milieuschool komt er bekaaid van af. De Italianen werden fel door de Fransen onder vuur genomen, maar de kritiek was, zo stelt FIJNAUT, '... halfslachtig en dubbelzinnig omdat zij tot op zekere hoogte evenveel werd ingegeven door hevige nationalistische gevoelens als door belangrijke systematische meningsverschillen' (p. 225). Zelfs in zijn *in memoriam* VOOR LOMBROSO KON LACASSAGNE het niet laten nadrukkelijk te wijzen op 'de Franse origine van zijn oeuvre' (p. 279). De figuur van LOMBROSO herrijst dan weer doorheen *Criminologie en strafrechtsbedeling*: waar de Italiaan in heel wat criminologische handboeken vervelt tot een wereldvreemde *nutcase*, een obsessief verzamelaar van kromme neuzen en misgroeide tenen, daar zet FIJNAUT een ander beeld neer, nl. LOMBROSO als grondlegger van de etiologische empirische criminologie die zijn paradigma met veel passie en doorzettingsvermogen heeft pogen te verdedigen, o.m. door het toe te passen op vrouwen en politieke misdadigers. Het boek biedt echter niet enkel inzicht in de (kleine) intrigues en vetes, maar snijdt ook de (grote) vraagstukken rond ethiek en politiek aan. Op dit vlak is hoofdstuk negen, over de criminologie in nazi-Duitsland en communistisch Rusland, ongetwijfeld het meest ontluisterende: dat de criminologie niet enkel een wetenschap over gevaar is, maar potentieel ook een gevaarlijke wetenschap, wordt hier mooi geïllustreerd.

Maar ondanks de enorme reikwijdte van dit ambitieuze boek, valt toch ook op dat – naarmate we dichterbij het heden komen – het verhaal soms losse eindjes begint te vertonen. FIJNAUT erkent dit ook zelf bij aanvang van hoofdstuk elf, waar hij toch wel wat gas terugneemt (we zijn dan immers al aanbeland op pagina 704). Dit hoofdstuk, dat de meer recente ontwikkelingen in kaart brengt, zal sommige lezers wellicht wat op hun honger laten zitten. Zo blijven een aantal belangrijke ontwikkelingen hier onbesproken of onderbelicht (zoals de opmars van de culturele criminologie, ontwikkelingen rond *crime science* en *evidence-based* criminologie, groene criminologie, ...). Op vlak van de institutionalisering van de Europese criminologie had de oprichting en de groei van de *European Society of Criminology* (ESC) meer ruimte mogen innemen in het boek. Nu volstaat FIJNAUT met de vermelding dat de ESC bestaat en ook een eigen tijdschrift heeft (p. 732). Gelet op het belang van dergelijke verenigingen voor internationale interactie en kennisverspreiding – zoals FIJNAUT ook terecht en uitvoerig betoogt in een apart (achtste) hoofdstuk – had de ESC als belangrijkste platform in de Europese criminologie (het jongste congres te Porto kon op de belangstelling rekenen van zo'n 1.400 deelnemers), toch een meer prominente plaats verdiend. Bij de bespreking van de explosieve groei van de criminologie in België beperkt FIJNAUT zich dan weer voornamelijk tot een discussie van de Leuvense criminologie. Gelet op de omvang van het boek moet FIJNAUT moeilijke keuzes maken, maar dit neemt niet weg dat Gentse en Brusselse lezers het ongetwijfeld zullen betreuren dat 'hun' recente geschiedschrijving veelal beknopt wordt weergegeven.

Lezers van *Criminologie en strafrechtsbedeling* zullen ongetwijfeld nog andere zaken missen in dit boek. Gelet op de ongezien ambitieuze – té ambitieuze? – doelstelling die FIJNAUT zichzelf had gesteld voor dit boek, is dit haast onvermijdelijk. Zoals hij zelf ook aanhaalt in de openingspagina's: het werk heeft niet echt een 'passende voorganger' en is daarom het resultaat van pionierswerk: 'Dan weet je wel waar het begint maar niet waar het ophoudt' (p. ix). Vooral naar het einde toe lijkt dit FIJNAUT parten te hebben gespeeld. Deze vaststelling doet echter geen afbreuk aan de krachttoer die hij met dit boek heeft geleverd. Het boek is vooral bijzonder sterk in de historische luiken, tot midden twintigste eeuw – en daar was het FIJNAUT toch vooral om te doen. Met deze hoofdstukken bedient FIJNAUT nieuwkomers in de discipline – maar ook zij die al wat kilometers op de teller hebben – op hun wenken. Dit

zijn ook de hoofdstukken die wellicht het meeste belangstelling kunnen wegdragen van een internationaal lezerspubliek. Bij een Engelstalige editie van dit boek wordt dit dan ook het best in de verf gezet. *Criminologie en strafrechtsbedeling* heeft immers zowel een boodschap voor de Amerikaanse criminologie (die de Europese roots al te vaak lijkt te vergeten) als voor de Europese criminologie. Binnen de ESC wordt al geruime tijd gediscussieerd over de eigen identiteit van de Europese criminologie¹, maar de historische dimensie bleef in dat debat tot nog toe grotendeels buiten beschouwing. Aan deze discussie zou FIJNAUT – als volbloed Europees criminoloog en als levend geheugen van die Europese criminologie – toch wel een belangrijke bijdrage kunnen leveren.

Wat na *Criminologie en strafrechtsbedeling*? Het zit FIJNAUT, die reeds verschillende jaren op emeritaat is en dit jaar zeventig wordt², schijnbaar niet in de genen om de pen neer te leggen. Zo verscheen in 2014 eveneens een boek (geschreven met zijn Gentse *compagnon de route* Brice DE RUYVER) over het cannabisdebat (*De derde weg*), dat intussen óók reeds in Engelse vertaling werd uitgebracht. Het zou echter mooi zijn moest iemand erin kunnen slagen om FIJNAUTS tomeloze energie te kanaliseren richting een ietwat andersoortig project. We denken daarbij in het bijzonder aan een project zoals Leon RADZINOWICZ's *Adventures in Criminology* (1999): de tijd lijkt rijp voor FIJNAUTS intellectuele autobiografie, een boek over zijn avonturen in de criminologie.

Referenties

- FIJNAUT, C. (1986). *Verleden, heden en toekomst van de geïntegreerde strafrechtswetenschap*. Arnhem: Gouda Quint.
- FIJNAUT, C. & DE RUYVER, B. (2014). *De derde weg*. Antwerpen: Intersentia.
- NEWBURN, T. (2013). *Criminology (Second Edition)*. Abingdon: Routledge.
- RADZINOWICZ, L. (1999). *Adventures in Criminology*. Londen: Routledge.
- ROCK, P. (2005). Chronocentrism and British criminology. *British Journal of Sociology*, 56(3), 473-491.

¹ Zie in het bijzonder de recente edities van de viermaandelijke nieuwsbrief van de ESC: <http://www.esc-eurocrim.org/newsletter.shtml>

² Naar aanleiding van FIJNAUTS zeventigste verjaardag organiseert de Leuvense Rechtsfaculteit dit academiejaar (2015 – 16) een lezingenreeks over 'Nederlandse accenten in het veiligheidsbeleid van de Europese Unie' <http://www.law.kuleuven.be/home/onderzoek/nieuws-onderzoek/7440-fol-lect-series-cyrille-fijnaut.pdf>

Sterktes van mensen

Sterktegerichte strategieën voor het ondersteunen van mensen met een psychiatrische problematiek die strafbare feiten pleegden.

T. Vander Beken, E. Broekaert, K. Audenaert, F. Vander Laenen,
S. Vandeveld, W. Vanderplasschen (red.)

ISBN 9789046608081 | 182 blz. | € 25,00

De aanwijzingen nemen steeds meer toe: sterktegericht werken met mensen met een psychiatrische problematiek die strafbare feiten pleegden levert positieve resultaten op. Dit boek bundelt de beschikbare kennis en reikt handvatten aan om met deze aanpak in de praktijk aan de slag te gaan.

Met bijdragen van Fergus McNeill (University of Glasgow, UK) en Tony Ward (Victoria University of Wellington, New Zealand).

Groene criminologie en veiligheidszorg

J. Janssen, T. Boekhout van Solinge, L. Bisschop, P. De Baets (eds.)

CAHIERS POLITIESTUDIES NR. 38

ISBN 9789046608005 | 222 blz. | € 36,00

Wat betekent de groene criminaliteit voor de politiewerking? Is de politie in staat om over de eigen landsgrenzen heen samen te werken en internationale vormen van groene criminaliteit het hoofd te bieden?

Ook niet-politionele actoren krijgen aandacht in dit boek, met name inspectiediensten, milieuadministraties, douanediensden en NGO's. Ook zij betekenen voor de politie belangrijke partners in de veiligheidszorg.

Bestellen?

 Maklu-Uitgevers

Somersstraat 13-15 | 2018 Antwerpen | België
www.maklu.be | info@maklu.be